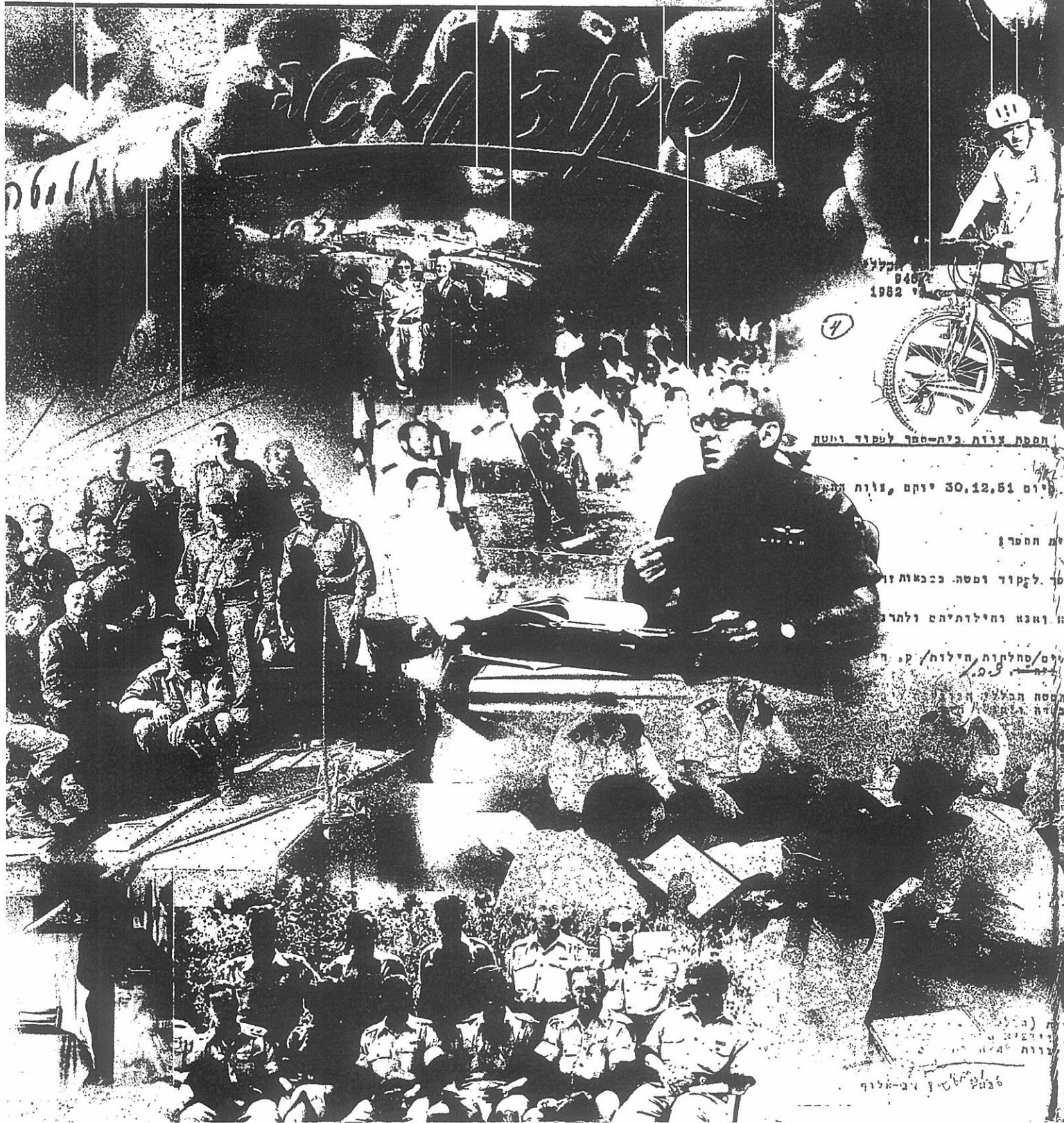

הארון

כילוון 396 ← אלול התשס"ד ← ספטמבר 2004

תפיסת לימוד האתיקה הצבאית במכינות

סא"ל אמירה רביב

מבוא

צה"ל עוסק בהגנה על ביטחון המדינה יומם ולילה שעה. הוא עושה זאת מול קשת רחבה של איום, ובימים אלה בעיקר מול איום הטרור, בסביבה מבצעית סבוכה מאין כ摹ה. ככל שהוא מכך צבא מכך, גם צה"ל פיתח לעצמו קוד אתי, והוא שוקד על הטמעת ערכיו בקרב קציניו וחייליו.

בתוך צה"ל בשלה מזה כשני עשוריים ההבנה, שיש צורך בגיבוש הכרות העצמית של משתי צבא הקבע בעיסוק הצבאי כמקצוע לכל דבר, ולא כעיסוק בעל אופי זמני וארעי. האתיקה – על פי ניסוחו של פרופסור אסא שר – משמעתה הבנה מקיפה של המקצוע, והיא אחד מחמשת מרכיבי היסוד של כל תחום מקצועUi באשר הוא (לצד ידע יהודי, מילונות יהודית, והוא שוקד על הטמעת ערכיו בקרב קציניו וחיליו).

שני היבטים לעיסוק בקוד אתי של צה"ל:
■ היבט הפנים ארגוני – חיזוק המקצוע הצבאי בענייני העוסקים בו, בתחום מקצועUi לכל דבר, וההשכה, שהעיסוק בתחום האתיקה הצבאית מקדם את מקצועUiותו של הקצין.

■ היבט החיצוני של פעילות הצבא ביחס לנורמות הנדרשות על ידי הסביבה החיצונית (המדינה, החוק, התקשרות וכו'). העיסוק בתחום האתי אינו נטול מתחים אלה מתחילה בעצם ניסוח התכנים הנוגעים בתפיסות עולם ערכיון שאינן אחידות, ולעתים אף מתנגשות, ומסתננים בשאלות יסוד כמו מידת היכולת להנחיל ערכיהם לאוכלוסייה בוגרת של קצינים.

מאמר זה מציג את חשיבות העיסוק באתיקה, את האתגר שבנה חיל הים, והתפיסה הпедagogית המערכתיות שבנה המכילה לפיקוד ומטה להתמודד עם אתגר זה.

הចורך, האתגר והמתהיכים

אף צה"ל הצבה לעצמו מראשית דרכו אמות מידה מוסריות וערכיות, והעיסוק בדימויים מוסריים ליווה את העשייה הצבאית לאורך שנים, האתיקה נקבעה בתחום לימוד בפני עצמו במכינות רק בשנים האחרונות. שלושה תהליכיים צבאיים במקביל הובילו להכרה בכך למד אתיקה במוסדות ההכשרה הביבריה של צה"ל: האחד פנימי לארגון, ושניים חיצוניים לו.

רענן מרכז למידה ופיתוח במכינות

חויביות או שליליות כלפי נורמות וערכיים רצויים או לא רצויים, וליצור תהליכי הפנה והזדהות באופנים שונים. הספר ס' יזהר שרטט בזמנו ארבע עמדות עקרוניות ביחס לחנוך לערכים:

"צריך לחנך לערכים וגם אפשר, צריך לחנוך לערכים אבל אי אפשר, אפשר לחנוך לערכים אבל לא צריך, לא צריך לחנוך לערכים וגם אי אפשר".

بعد שיזהר מצדד בגישה האחרונה, צה"ל והמכליות שלו מצדדים, עקרונית, בגישה הראשונה, זו הגורשת שצריך לחנוך לערכים והדבר אפשרי.

שלושה אתגרים מעשיים ניצבים נוכח המבוקש לחנוך לערכים המכליות של צה"ל. ■ אוכלוסיית הלומדים היא של בוגרים המגיעים המכלה כשם מצודים כבר במערכת נורמטטיבית מצוועית, ולפיכך אין להתייחס אליהם כאלו טרויונים, או חסרי ניסיון. תלמידים מבוגרים, בדרגות של רב-סרנים וסגן-אלופים בעלי ניסיון קרבני רב ומגוון, יש לחניכים הן רצון להשפיע על מטרות הלמידה והן יכולת להכוונה עצמית.

■ החניכים הם בעלי עניין מובנה בתכני הלימודים קרי, הם מוכוני תכליות. על הלמידה להיות בעיניהם רלוונטית לביעות היוםם ומחוברת לתפיסתם כבעל תפקיד.

■ העובדה שמערכות ההכשרה הן הטרגוניות מכך – בתפקידים, בניסיון המבצעי, בගלאים ובתפיסות העולם של החניכים.

בדידי התמודד עם אתגרים אלה נשענו על תפיסות מצוועות של לימוד מבוגרים, תוך הבנה שיטת הלימוד המיטבית לאוכלוסייה מבוגרת נשענת על לשושה ציריים: יצירתי מעורבות והפעלה של החניכים בתהיליך הלמידה; שימוש במגוון

דמוקרטיית, עם שרטוט עקרונות מעשיים מהווים כל' חשיבה וחלק מפרקтика מקצועית; שילוב הוצרך של המפקדים לתת פיתרון מעשי ומehr למציאות שבה הם וחיליהם נתקלים, עם העולם המורכב והדינמי בו יתקל הקצין במצבים מסוימים חדשות לבקרים. במצבות משתנה, בה חזסרו הוודאות דב ומהירות השינויים גבואה מאד, יש קושי לציד את הפרט במערכות הוראות ונוהלים הנונטות תשובה לכלי' בעה שתתעורר. כדי להתמודד עם מצבאות כזו יש להקנות לאנשי המקצוע עקרונות חשיבה וכלי' ניתוח ורחבים וחכמים. ב"רוח צה"ל" שורטטו כללים של ערכי היסוד ונורמות פעולה, אך אלה דורשים פרשנות מתמדת וברור חרוני בלתי נלאה מצד הפרט והמערכת גם יחד.

כיצד מורים אתיקה צבאית

במטרה לבנות תוכנית הכשרה לתהום האתיקה היהת לכלול גישות העוסקות בחנוך לערכים וגישות העוסקות בלמידה. באשר לחנוך לערכים, ניתן היה להישען על גישות בפילוסופיה ובסוציאולוגיה. הפילוסופיה מתלבטה הן לגבי היכלות והן לגבי הזכות של החברה לחנוך את הפרטים שבתוכה. שאלת האוטונומיה, האוטוניות והIMPLEMENT העצמי של היחד היא מסגרת החשיבה, כמו גם שאלת החנוך בחברה דמוקרטית, פוליטית ורב-תרבותית. הסוציאולוגיה עוסקת בחנוך לערכים, מתוך חקר התפקיד החברתי והמבנה הארגוני של מוסדות חינוכיים, אשר בעצם מבנים, יחסיו הסמכות והדמויות בהם, מנהליים ערכים סמויים, בדרך כלל של הזורמים המרכזיים בחברה. במקרה זה ברור, שתפקידו של מערכת חינוכית הוא לעודד עמדות שנדרמה ומעט ואינם ניתנים להבחנה.

ביסס נוסף לתוכנית הדרכה היה ההבנה, שהנהלת נושא האתיקה צריכה לשבל בין ניגודים משלימים: רעיונות מופשטים הקשורים לתפקידו של צבא במדינה וארגוני הביטחון.

השיח התקשורתי המפותח בנושא, והמשמעות שעשוים הפליטינים בתקשורת צוירת לוומה, הביאו לכך, שנורמות ההתנהגות של חיל צה"ל, כפי שהן מתקיימות בפועלותם, השופות בפני היצור בארץ ובעולם. מעבר לדרישת היסודית והמתמדת מהחייבים והמפקדים להתנהגות מוסרית, علينا לתת אפוא את הדעת גם בדרך בה המעשים מוצגים ומתלבלים. זה ידריך שיש לה השפעה רבה הzn בפוליטיקה הפנימית בארץ והן במדיניות הבין לאומיות, ולא אחת היא עשויה להשפיע על מידת חופש הפעולה המבצעי שהדרוג המדיני יכול לתת לצבא... לאחר שהבנו את הэрץ-באים מתחם בשאלות אתיות וnormative, וכי עיסוק זה מהו ששל קיומי לצבא של מדינה דמוקרטית, קבענו שהוא צריך להיות חלק מליבת תוכניות הלימודים המכלה לפיקוד ולמטה.

בתאמה לאתגרים ולמתחים שתוארו, הוחלט לבנות תוכנית הדרכה שתעסוק בשלושה מעגלי פעולה ראשית בהם פועל איש הצבא ועם הוא מנהל יחס גומלין: ■ הקצין כאזרח המדינה דמוקרטית – הגוף הבסיסי למשמעות הלימודים המכלה פועל.

■ הקצין כחלק מהארגון הצבאי, וקשריו עם מפקדים, פקידים ועמיתים.

■ הקצין כלוחם באויב ובמערכות הירבה. מעגל הפעולה מול האויב, שהוא פשוט יחסית בעימות בין צבאות של מדינות, הופך מוסף מכך בעית התמודדות עם ישויות טרור המסתות ומסתתרות באוכלוסייה אזרחית שהן חלק ממנה, ובמיוחד כאשר קוי החיצוי בין מובל, סייען ואזרוח תמים עזומים מכך, עד בסיס נוסף לתוכנית הדרכה היה ההבנה, שהנהלת נושא האתיקה צריכה לשבל בין ניגודים משלימים: רעיונות מופשטים הקשורים לתפקידו של צבא במדינה

התכנים; זהו תחום דעת מוחהן, אך נוספיםים לו פרקים תומכים לימודי יהדות וציונות, ומסע לפולין, מוקצים למשכים פורמלים, והוא גם זוכה למשוב והערכה שיטיתים של החניכים. מדריכים אותו הן אנשי סגל הקצינים והן מרצי חוץ. זהו תחום דרכו מתבוננים על עשיית צה"ל היום ועל מלחותה העבר. וזה גם הكريיטריון על פיו מעריכים את הקורס, את הוצאות ואת הפרט.

העיסוק באתיקה משולב הן כshedover בחימה והן כאשר מדובר בשגרת בניין הכוח. היא משתמש לדיוון באירועים היבאים, אך גם באירועים שליליים – באומץ ולא משוא פנים. לאורך הדרך – אם אנו בודקים את עצמנו לאורה – אם אנו עומדים ביעדים שהצבנו לעצמנו, ומה ניתן לשפר.

אתיקה היא שפה ותפיסה. אין גבול לכנות לשכלול ולהתפתח בשפה זו. היא דומה ללימוד מוסיקה, המאפשר לאדם לשמעו צלילים שימושיים לא הצליח לשמעו קודם לכן.

פרופסור אסא כשר המשיל את האתיקה במשל המצפן והנותוט: לא די בעובדה שהמצפן קיים בטכנולוגיה. בכדי שתהיה לו השפעה על חייו ומקצועו, על הנוטות להכיר את המצפן, להבין אותו, להשתכנע בערכו, לדעת להשתמש בו, להפנימו, ובכך להרגיל את עצמו לעשויות בו שימוש רפואי. טבען החדש של המלחמות בהן עוסקת צה"ל, מחייב את כולנו למצוא לנו מצפן שיישלב את אותן TAS-ים עם החדש. סינרגיה של תוכנות אתיות TAS-ים לבתויה לבניית ידע מקצועני שימושי, שבאמצעותו נتمודד עם אתגרים אלה.

הערות

1. זהה, ס. (1974). על חינוך ועל חינוך לערבים, הוצאת עם עובד.
2. פותח בשנת 199 בהובלו של מ' פום דאן, תא"ל (מיל') צין משה וסגל המכלה.
3. מאמר של פרופ' אסא כשר "מהי אתיקה מקצועית?", מתוך: שפלר גבי, ויל גבריאל ואסמן יהודית (עור'), (2003), סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי, ירושלים: מאגנס.

לאתיקה צבאית, אלא בניתוח סוגיות צבאיות, בתוגלי לחימה, בשיעורי פיקוד ושליטה, לימודי היסטוריה צבאית ועוד. חשוב שלאנשי הסגל עצם תהיה תשובה יסודית לכל שאלה ערבית (בליל יותר על ההכרה, שאין בהכרח פתרון אחד מוכתב לדילמות הערכיות), ומוניותם של עידוד חשיבה ופלקסיבילית. לצורך לסגל ההדרכה הכנות בתחום האתיקה, ולנהל דינונים עתים באותו הנושא. הסגל חייב להתמקצע ולהכיר היטב את השיקולים העומדים מאחוריו "רוח צה"ל", את מהותו של צבא במדינה דמוקרטי, את דיני המלחמה ועוד. הסגל גם אמור לנצל אירועים שונים בתקופת הקורס ולהפכם לאירוע מעצב ATI קרייטי, היציר טליתה רגשית, ובכך לחזק את הלמידה.

בכך לא די. במלחמות התפתחה הבהנה, שאנו נדרשים לחשב גם על האופן בו אנו מתנהלים כארגון. כך פיתחנו לעצמנו את צה"ל, אך מכובן עצמו לעשייה המקצועית.

העוקב בהנחלת אתיקה וערכים נדרש להפניהם, שהבונה של הלומד והסכם שלו עם ערכים מסוימים אין מבטיחות בהכרח חזות עםם ופעולה על פיהם

במכלה. כך זה עוסק בערכי למידה הקשורים להויתנו כארגון צבאי, לנורמות יהודיות לנו כמערכת המכשירה בכירים, ולקשורי הגומלין ביןינו לבין חברינו. הקוד כולל, בין היתר, ערכים של סביבתנו. הקוד יוזמה, הנמקת העשייה, חקרנות וסקרנות, וקולגיאליות. הוא אחד לסגל ולחניכים, ומצביע סטנדרטים הדורשים מאטנו התמודדות יומיומית על דמותנו הערכית.

מכל אלה נגזרה תוכנית לימודים אינטגרטיבית, המבatta עיסוק מערכת בתחומי האתיקה. נושא האתיקה נלמד כפרק נפרד, אך הוא משולב גם בשאר

שיטת הדרכה; יצירות אווירה של פתיחות מחשבתית וחשיבה ביקורתית. גם למדנו, שהинון ערכי אינו מצליח להפעיל תחביב הפנמה כאשר הקצין מאמין להרצאה או להטפת מוסר; במקרים כאלה הוא הופך להיות גורם סביל בלבד. גם דין עלול להיות מן השפה ולחוץ, ולהשဖיע כל היוטר על הרוגלי דבר ותבטאות. נראה, שהדרך היוצרת את השינוי המשמעותי ביוטר הינה דרך הדיון המבוסס על מקרים שבאים החיניכים מהתנסותם האישית, אודגמאות הקרובות לה, על דיאלוג, על החלפת דעת, על שכנו ועל התנסות בדרכם של סימולציות ומשחקי תפקידים. נקודת המוצא התפיסתית הייתה, שבטיחה לרשות נורמה על האדם לרכוש קודם כל מידע, עובדות ותיאorias, להבין את משמעות העקרונות, את מימוניות החשיבה והניתוח הקשורות לחשיבה זו, ואחר כך לרכוש נטיות והרגלים קבועים שיקדמו אותו להנהג ולפעול בהתאם לנורמה זו.

ההעסק בהנחלת אתיקה וערכים נדרש להפניהם, שהבנה של הלומד והסכם שלו עם ערכים מסוימים אינן מבטיחות בהכרח חזות עימם ופעולה על פיהם. זאת, במיוחד כאשר הפרט עומד דילמות חדשות לחצים נגדים ובפני דילמות עמוקות וקשות, העשוות לגעת ברבדים עמוקים של אמונה ודעות, של קרשי משפחה ורעות. העימות בין החשיבה ובין הרגש, המנייע והציפייה החברתית, בתהילך של שיח בוצתי פתוח ואמיץ, עשוי להיות עמוד השדרה של העיסוק בתחום האתיקה.

مكانו של הסגל

מכיוון שההילך הלמידה הנידון הינו מוכוון מערךת (כלומר המכלה), ומכוון שהאתיקה הצבאית מהוות נושא מקייף הנוגע בהיבטים רבים של העשייה הפיקודית, לסגל המפקדים תפקיד מרכזי בהוראות נושא זה. תהליך ההנחלת נושא האתיקה אינו יכול להיות נחלתו של גורם חיצוני בלבד – כגון פרופסור באקדמיה – אלא עליו להיות גם, ובעיר, נחלתם של סגל המפקדים – כפי שקרה בסביבות הלחימה. המפקד הוא מושא חזותם וההפנמה, מהוות דוגמה אישית, מספק גירויים לחינוך וחיווי למידה. תפקידי הוא לספק פרשנות אתית בכל הזרמות ועשיה לימודיות, לא רק בפרק בתוכנית המוקדש

ספר חדש מבית "מערכות"

4

卷之三

1234567890

15.8.57

26011

1

ה ח טר

ט ח אגסי

ט/טחולות

סח זבאלל

ISSN 0464-2147

02432

四九